

ЦЪРКОВЕН ВЕСТНИК

ОРГАН НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА
СЕДМИЧНИК ЗА РЕЛИГИОЗНА И ЦЪРКОВНО-ОБЩЕСТВЕНА ПРОСВЕТА
Адрес: София, ц. ул. „Св. София“ № 2 тел. 8-29-83 сметка 110-11 БНБ — Софийски градски клон

— КИРИЛ
ПАТРИАРХ БЪЛГАРСКИ

ЗА ВСИЧКО ДА БЛАГОДАРИМ БОГУ

СЛОВО, ПРОИЗНЕСЕНО В ПАТРИАРШЕСКАТА КАТЕДРАЛА „СВ. АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ“ НА МОЛЕБЕНА ПО СЛУЧАИ 7 ГОДИНИ ОТ ВЪЗСТАНОВЯВАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ПАТРИАРШИЯ, 10 МАЙ 1960 ГОДИНА

В летописа на светата Българска патриаршия ръквата на времето отбелязва живота и деянията на светата ни Църква през още една година. Времето тече и потокът му носи радости и грижи, както бива всякога в живота. Така протече и седмата година от възстановяването на родната ни Патриаршия. И през тази година всемилостивият Бог не ни лиши от Своите добрини, на които с искрени сърца всички се радваме; не ни отне и грижите, за да бъде сърцето ни всякога будно и да ни подтиква към изпълнение на христолюбивия дълг и към усърдно пастирско служение.

Да благодарим на Бога за всичко, според както св. апостол Павел ни съветва: „За всичко благодарете, защото такъва е спрямо вас волята Божия в Христа Исуса“ (1 Сол. 5:18).

Бог никога не престава да излива милостите Си върху светата Църква, защото тя е Негово обично лозе и защото „Христос обикна Църквата и предаде Себе Си за нея, за да я освети“ (Ефес. 5:25'26).

Всички вярващи люде се радват на Божията църква, в която се обновяват за нов живот и спасение. Заедно с това всички се трудят за благоденствието и напредъка на нашата скъпа родина. Радваме се като ветсамиските жители. Те „тъкмо жънеха жито в долината и, като погледнаха, видяха ковчега Господен и се зарадваха, задето го видяха“ (1 Царств. 6:13).

Така и нашата радост в Църквата е съпрегната с усърден труд за благополучието на народа ни и за напредъка на страната ни.

И през изтеклата седма година от възстановяването на светата ни патриаршия свещенослужители и вярващи люде живееха със съзнанието за единството на светата Църква, която е неделимо тяло Христово. Ясно бе съзнанието за задълженията, които идват от Христовите думи: да бъдат всички едно (Иоан. 17:21). Видим бе и стремежът, изразен в съвета на св. апостол Петър: бъдете всички едно-мислени (1 Петр. 3:8).

Външните църковни отношения на светата Българска патриаршия от възстановяването ѝ досега непрестанно са били добри и все повече са се подобрявали. Нашата света Църква е въздавала на

всички останали сестри Православни църкви дължимата почит и обич, защото всякога сме смятали, че с това и ние даваме нашия принос за по-цялостно осъществяване на вселенското православно единство.

Особено подчертано сърдечни бяха отношенията между светата Руска православна църква и светата Българска православна църква, а също така и между църквите на двата съседни народа — румънският и българският.

Не може да не отбележим като радостно за нас събитие посещението, което ни направи в началото на месец август 1959 г. новоизбраният предстоятел на светата Антиохийска православна църква Негово Блаженство Блаженейший Патриарх Теодосий VI. Тоя забележителен първоиерарх със своето благостно отношение към нас още повече затвърди връзките между двете църкви, за здравината на които с голяма отеческа обич работи Блаженопочивият и приснопамятен Антиохийски Патриарх Александър III.

Едно важно и скъпо за всички ни събитие, станало през първите месеци на тая година, е нормализирането на отношенията между светата Вселенска патриаршия и светата Българска патриаршия. Това събитие е от историческо значение както за нашата Църква, така и за цялата Вселенска църква, понеже е израз на висок вселенски църковен дух. Негово Светейшество Светейшият Вселенски Патриарх Господин Атинагорас с мъдрост и благ дух се отзова на нашата молба за уреждане на отношенията между Майката църква и нейната дъщеря — Българската православна църква. Ние благодарим на Бога и за тая Негова милост, защото без съдействието на Неговия Свет Дух нищо значително в живота на светата Църква не е ставало и не става. Благодарим на Негово Светейшество Светейшият Вселенски Патриарх Господин Атинагорас и на Светейшия патриаршески синод за благоволеното отношение към нашата света Църква. Станалото е достойно за големия престиж на Майката църква, към която храним чувства на уважение и на обич.

Българската Църква продължи своето традиционно патриотично служение. За нея всякога са имали

ръководно значение Божиите думи, казани чрез пророка: „Грижете се за доброто на града, в който ви преселих, и молете се за него Господу: защото ако нему е добро, и вие ще имате мир.“ (Иеремия, 29:7). Доколкото е било по силите ни, нашата Църква се е трудила да бъде добре на народа, да напредва в добродетелност и мир. Затова и тя всякога се моли за мир и дава своите посилни приноси за неговото запазване. Тя е подкрепяла миролюбивата политика на нашето народно правителство и миролюбивите стремежи на нашия добър народ.

Разбира се старанията на всички свещенослужители, големи и малки, всякога трябва да бъдат насочени към колкото е възможно по-пълнен мир и по-дейно единство в светата Църква. (2 Кор. 13:11; 1 Кор. 1:10). Затова те и занаят пред непременно трябва да имат като жизнено ръководство думите на св. апостол Павел: „Нека търсим онова, що служи за мир и взаимно назидание“ (Римл. 14:19).

Благодаря сърдечно на Негово Високопреосвещенство св. Старозагорския митрополит Господин Климент за братолюбивите молитвени благопожелания от името на Св. Синод и от негово име, отправени към мое смирение, за да ми помага Бог в трудното ми служение. Никой не би могъл да се похвали, че е успял колко годе да изпълни дълга си със свои собствени сили. Още по-малко бих могъл аз

да допусна в сърцето си такава надменна мисъл, когато зная, че в делото на служението ми само немогите и недостатъците са мои, а ако има някакъв успех, дължи се на Божиата помощ и на съдействието, което съм получавал от Високопреосвещените митрополити, членове на Св. Синод, от Преосвещените епископи и от всички свещенослужители на светата Църква. Поради това чувствавам се приятно задължен да благодаря и сега на моите възлюбени о Господе събратя архиереи за добрите им чувства към мене, за единомислието в ръководството на църковния живот, а също така и на всички свещенослужители за съдействието, което дават в църковно-духовното строителство чрез приносите на своя пастирски дълг.

Благодаря и на благочестивите християни за любовта и молитвената им подкрепа и за добрия дух, с който следват гласа на светата Църква в изпълнение на своите верски, църковни и граждански задължения.

Моля всеблагия Бог да подкрепя всички старатели за църковния напредък и да им дава здраве, сили и бодрост, мъдрост и обич.

Нека купно от все сърце да благодарим на Бога за всичките му благодеяния към Църква и народ Амин.

† Старозагорский КЛИМЕНТ

Църква — майка

СЛОВО ПРОИЗНЕСЕНО В ПАТРИАРШЕСКАТА КАТЕДРАЛА Св. АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ“ ПО СЛУЧАЙ 7-ГОДИШНИНАТА ОТ ВЪЗСТАНОВЯВАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ПАТРИАРШИЯ И ИНТРОНИЗАЦИЯТА НА НЕГОВО СВЕТЕИШЕСТВО ПАТРИАРХ КИРИЛ — 10 МАИ 1960 ГОДИНА.

Голям и светъл празник е денят 10 май за боголюбивата българска челяд. Той е ден — празник на светата Българска Патриаршия, на родната ни Църква.

Българска Патриаршия! Колко прилягат тук думите на великия народен поет:

„Девет века връщаш ме назади,

махват се епохи и прегради
между мен и старините давни.

виждам века на дълбока вяра“¹

В сумрака на предхристиянско българско време окото едва долавя силуетите на първите български столнини Абоба и Плиска. Стоят все още неясно проумени писмената на Мадарската скала-крепост, за да узнаем свой или чужд е конникът, който векове язди по нея. А там, далеч на запад, друг каменен знак е останал да свидетелствува до къде са стигали пределите на древна България. Затова пък как ярко блестят златните куполи на дворци и църкви във великия Преслав — столицата на вече християнска България. Векове оттогава. Но пред духовния ни взор ясно се очертават светлите образи на княза-покръстител Бориса и на първите учители на славяно-българска реч — на св. Климента и Наума, на Сава и Ангелария.

Тия светлини идат и отвън Преслав — от книжовните огнища: на манастиря „Св. Пантелеимон“ при р. Тича, запалено от княза Бориса и дошлите в България ученици на славянските просветители Кирил и Методий, и в Охрид, запалено малко по-късно от светаго Климента.

Сред тоя сонм изрядни строители-основоположници на славянската книжовност и култура високо се издига фигурата на великия Симеон, окръжен от своите именити споспешници — Черноризец Храбър, епископ Константин, Иоан Екзарх, във времето на които българската книжнина постигна своя златен век.

А чий образ, духовно озарен, в свещено одяние и митра, съзира окото ни там на север в крепостта Дръстър? Това е епископ Даміан, първият Български патриарх, признат от Вселенската църква. С него се завършва цялостното устроение на Българската църква и тя, вече напълно самостоятелна и независима, посвещава всичкото си внимание и грижи на своята духовна челяд, на българския народ.

Българската църква влезе в съдбата на българския народ още от деня на неговото покръщение. Оттогава Църквата стана негова духовна майка. И тя възлюби с безмерна майчина любов духовната си челяд. Обичаше я когато четата ѝ бяха още младенци във вярата, и когато те духовно възмъжаха. Славяни, българци и още няколко по-малки народно-стни елементи съставяха първата ѝ духовна челяд. Разнолика по род, вяра и народностни особености

¹ Ив. Вазов, Събр. съчин. т. II, София, 1955, стр. 288, 289.

тая многолюдна челяд, под благотворното въздействие на новата християнска вяра, се пресъздава в един нов народ — славянобългарски. Това не е станало изведнаж и така леко. Дълбоко невежество, суеверен, с груби езически нрави, стигащи понякога до крайна жестокост, тя мъчно се поддавала на въздействие, на християнско превъзпитание. Затова първата грижа на майката-църква е била да просвети своята невежествена челяд. Тя създала писменост на неин роден славянски език.

И с каква майчина любов тя учи, просвещава с евангелска наука простите си чедра. Ето ни в първото българско училище в Охрид. Учител е най-добрият от добрите ученици на славянските първоучители — Климент.

— На едни, разказва неговият биограф, показваше писмената, на други, които имаха по-груби ръце, той като съща майка, ги хващаше за ръка и им помагаше правилно да пишат буквите.

С такава нежна грижовност майката-църква, на всяка богослужба в храма, във всяко ново училище, каквито, подготвени от св. Климента учители, откриваха по цяло българско, просветляваха умовете на чедата си, постепенно смекчаваха „коравите им сърца и груби нрави“. Тя ги учеше да обичат своя роден език и да се стремят към знание, към наука, чрез която се разпръсква мрака и откриват пътищата към все по-сияен възход и непрестанен напредък.

И каква радост изпитва майката-църква, като вижда, че нейната челяд, събрала в себе си пламенните заложби на славяни и българи, е високо даровита, ученолюбива и способна за наука. Жадно четете книгите, които вдъхновени писатели пишели или превеждали за нея. Бързо усвоява мъдростта на християнската наука. Израз на тая ѝ радост дава епископ Константин в своята възхвала на славянския език и род:

— Днес племето славянско веч лети,
Духът, сърцето си да просвети!

Така наставян и ръководен духовно от майката-църква, новият български народ растял и крепял, добил свой ясно очертан национален образ. Средостението, което расови и религиозни различия издигали между двата народа, паднало и тия, „които някога не били народ, сега станали народ“ (1 Петр. 2:10), претворили се в едно национално тяло с една народна душа. Желаното държавно единство на българския народ се постигнало. Неговото родно слово се разцъфнало чрез славяно-българската азбука, която Църквата му подари като вълшебен ключ на познанието. Разкрили се незнайните дълбини и бликнали неизчерпаемите извори на славяно-българската душа. Дошел бил часът тая душа да проговори на света и тя проговаря, за да чуят всички за един огромен род — славянският, духовно много богат и с велика мисия в света. Над ширната славянска земя се понася творческият шепот на девствената славянска душа, която прелива от сили и любов към знанието и нравствената правда. (По К. Петканов).

Славянската книга, за множението на която бдяла майката-църква, става едно от най-надеждните звена между вси славяни — залог за всеславянско единство и братска солидарност през вековете. Родни на нейните по племенност, а сега и по вяра, майката-църква обгръща в любовта си цялата велика славянска челяд: от необятните руски степи до Алпи-

те, и от Балтика до южното море. Тя изпращала славянски книги и добри учители, които да просвещават пребиваващите в тъма и невежество славянски земи — възпитавала всички да обичат силно книгата и просветата.

В грижите си за всестранното културно развитие на своята духовна челяд, майката-църква я запознала и с други творби на човешкия дух. Като им сочела за пример други по-културни народи, тя ги подтиквала да развиват у себе си и различни художествени дарби и дейности. Малкото останки от църкви и дворци, от стенописи и художествена керамика и др. оцеляли от онова далечно време, красноречиво свидетелствуват, че българският народ е проявил богати дарования и в областта на изкуството. Из него излезли изкусни майстори, които показали еднакво умение, както в храмовата и светска архитектура, така и в църковната резба и декоративната керамика.

Като добра майка, Църквата залягала и за развитието на материалната култура на своята челяд. Св. Климент, като показвал на своите ученици как да пишат буквите и да усвояват духовната просвета, с еднаква любов ги учил още и как да облагородяват различните дръвчета. Овощарството в тая област бързо се развивало и станало източник на богат поминък за населението. Добре уредените стопанства на манастирите подтиквали развитието на земеделието, животновъдството, пчеларството в цялата българска земя. В тия църковни стопанства намирали подтик за развитие и много занаяти — шивачество, дърводелство, железарство, с които бързо се обогатила стопанската култура на българския народ.

Но с всичко това: литература, изкуство, стопанска наука, църквата-майка е целила моралното превъзпитание на своята челяд. Чрез живо слово, книжнина и особено чрез примера на своите добри служители тя постепенно облагородявала нравите на българския народ, развивала у него стремеж към духовен напредък. За нейна велика радост мнозина от чедата ѝ показали ревност за по-висок духовен живот, за чистота и светост. В духовния си порив се издигнали високо, като върховете на хубавите български планини, огряни от слънцето, Рилският пустинножител Йоан, тримата съподвижници Йоаким Осоговски, Прохор Пшински, Гавриил Лесновски, и още много други, които със светия си живот оказали най-благотворно въздействие върху душата на българския народ. Той станал „избран Божий народ“ (1 Петр. 2:9, 10), дарен от Бога с ценни духовни заложби. Под духовното ръководство и топли грижи на майката-църква пред него вече бил открит пътят за безкрайно развитие и за нови културни завоевания.

За зла чест, обаче, в живота на държавата му настъпили промени, които за близо две столетия задържали духовния развой на българския народ. Честите изтощителни войни, навлизането в дворци и болярски домове на упадъчния морал на византийската столица, появата на известни разложително действащи сектантски учения ослабили в народа устрема към просвета, волята за съпротива срещу враговете. Източна България, след неравна борба, паднала под византийско робство. Погаснали огнищата на българската книга и просвета. Пресекал всякакъв културен живот. Само в Западна

България, дето се установил и прокуденият от Дръстър византски патриарх, до нейното падане също под български робство продължили традициите на Преславската и Охридската школи. Страдала българската челяд под това чуждо иго, но още повече страдала майката-църква. Тя рано издигнала глас на опомняне, строго съдила дворец и боляри за разпуснатия им живот, сочила угрозата от сектантската напасть, която разнебитвала духовната цялост и единство на народа. Уста и глас на майката-църква бил пламенният родолюбец презвитер Козма.

Но вразумление нямало. Гибелта на България дошла по силата на неизменния нравствен закон, който наказвал всяка неправда и мирене със злото. Настанали тежки дни. Тежала чуждата власт. Тежало безправие. Гнетяли тежките берии. Но най-много тежал кръвният данък: от пет деца едно вземали в робство (Теофилакт).

Народ и Църква страдали не само от поробителя, но и от набезите на различни варварски орди, които връхлитали от север, грабили и опустошавали църкви, манастири и селища от Дунава до Солун. Бедствието е голямо, неизмеримо голямо! Кой ще теши? Кой ще обнадежда? Кой друг, ако не майката-църква! Сега тя има една грижа, да опази от сектантска поразата останалата здрава част от челядта си. Тя вече не кори, а обнадежда, вдъхва им вяра и смелост.

Първите несполучливи опити на българите да хвърлят чуждото иго не ги обезверили: нито в силата им, нито в успеха на делото им. Затова народното въстание в 1186 година се увенчало с пълна сполука. Велико Търново става столица на второто българско царство. Възстановена е и Българската патриаршия. Изгубено е много време. Народът е неук, тъне в духовни мрачини. Затова майката-църква усилено заработва за просвещението на своите чеда. Така се явява на свят новата Търновска школа. И тук духовни огнища на българската книга и просвета са манастирите. Първо Килифарският, дето именитият отшелник Теодосий подготвя голям брой книжовни работници; сетне манастирят „Св. Троица“, в който се подвизава най-даровитият ученик на Килифарската школа — Евтимий, бъдещият български патриарх. При него българската книга постигнала най-висок разцвет. Затова с право тая школа е наречена Евтимиева школа. От нея излезли бележити книжовници, някои от които покъсно много се потрудили на книжовното поприще във велика православна Русия (Григорий Цамблак, митрополит Киприан). Тъй пак чрез славянската книга се съживяват и уякчават духовните връзки и културното общение между Българската православна църква и Руската православна църква, между двата славянски народа — руския и българския.

Със заемането на престола на българските патриарси, Евтимий издигнал високо престижа на родната църква. Към него се обръщали за мнение по важни църковни въпроси предстоятели на други православни църкви. Толкова патриарх Евтимий бил известен с книжовната си дейност и широко ценен като голям авторитет в църковната наука. В поредицата български патриарси до него, той се издига най-високо, толкова с книжовното си дело, колкото и с жертвеното си служение на своето паство — българския народ.

Способни владетели разширили границите на България (Иван Асен II). Тя станала велика държава: владеела най-голямата земя от създаването ѝ. Но животът на второто българско царство бил кратък (1186—1393 г.), колкото и бурно да се развивал. Старата язва, която погребала първото, застрашавала сега и второто царство: сектантството и моралната поквара в царския двор, болярите и богатите земевладелци разединила вътрешно народния организъм. Разкош, безсрамни пиршества и богопротивни забавления — това бил животът на управляващата класа. А народът изнемогвал от работа и гладувал. Злото стигнало дотам, че когато праведният старец — патриарх Йоаким II посъдил царя (Иван Александър) задето не виждал, или се прави, че не вижда теглото на народа, той, заслепен от безумието си, заповядал да хвърлят патриарха от лобната скала в пенестите води на Янтра.

Народното страдание и душевната мрачина били много големи. Великият Евтимий, като истински духовен баща, с всички сили се трудил да помогне: със живо слово и книга да разпръсне тъмата, която идела от сатанинските сборища; да пробуди съвестта, да върне от гибелните ѝ пътища висшата класа, която живеела само за себе си; да обнадежди обезправения трудов народ. „По тоя начин (той) е искал да създаде несъкрусима броня от морални сили срещу опасностите за свободата и независимостта на българската държава“ (Патр. Кирил).

Но гибелта била неотвратима. Баязид Илдъръм, което значи „мълния“, бил вече пред вратите на Търново. Като покорил византийците (а те го били повикали да им помогне да унищожат България), с неизброими пълчища нападнал българската земя. Злото се движило бързо, като стихията вятър. Каго същинска мълния Илдъръм поразявал навсякъде българската войска. Над България е надвиснала смъртна опасност. Евтимий е сам и всичко в града. Цар и военачалници са въвн от столицата в неравна борба с могъщия завоевател. А той скоро се изпречил пред стените на крепостта. Като големите крила на грижлива майка-орлица необятната и неустрашима любов на Евтимия се разпростряла да пази и закрила изтръпналата духовна челяд. Бегълци от различни крайнини търсили убежище в застрашената крепост, пълнили улици и дворища лишени от храна и подслон. Сърцето на светия патриарх кървяло от скръб при вида на гладните деца и ридещите майки, които на тъпли вървяли подире му — едни да искат хляб, а други — слово на утеха и надежда. Три месеца в обсада! Изчерпали се последните трошици. По-нататъшното търпение станало невъзможно и безсмислено. Било 17 юли 1393 година. Евтимий заповядал на оредялите стражи да му отворят вратите на крепостта и сам тръгнал към шатрата на Баязида.

— Отче Евтимие, нека дойдем с тебе! Ако загинеш ти, нека и ние загинем с тебе — вика след него народът.

— Аз не съм самичък, чеда мои! Този, в Чиего име отивам, е с мене и ако Нему е угодно да загиня, нека бъде волята Му.

Едно проси бащата: той, завоевателят, да пошадни мирните жители, чадата му.

Вместо обещаната пощада, завоевателят примамил в църква най-първите от синовете му и жестоко ги избил.

— От мене трябваше да почнеш, убицецо! — гневно изобличил той варварина. Редно е първо бащата, а сетне чедата да станат жертва

Така и отсъдил жестокият поробител. Но ятаганът, който се издигнал над него, за да го посече, не паднал. Ръката на палача останала високо вдигната — вдървена. Бог не допуснал децата да видят смъртта на своя баща.

Нова отсъда — да бъде заточен!

Оня трагичен час на раздяла между баща и чедата е предаден с дълбок замисъл и правдивост от четката на талантилив художник (Б. Денев). Велико Търново е цяло в пламъци. Поробителят, като ограбил всичко ценно, запалил града. Димът от пожара е закрил слънцето. Мрачен е небосклонът. Още по-мрачно е в душите. Изгубил много — държава, имот, дом, сега — с отнемането на духовния му татко — безутешният народ губи всичко. Пред главния вход на крепостта са всички оцеляли от погрома: мъже, жени, деца — за сбогуване. Турски конници проправят път на заточеника, защото всеки иска да бъде по-близо до него: целуват му ръцете, дрехите, нозете. Които не смогли да го доближат, се сбогували отдалеч само с поглед. Очите на всички се обливат в сълзи, устата шепнат прощални думи. А той, бащата, е дигнал светата си десница за последен благослов на чедата си. Вред наоколо е зловеща мрачина. Само около заточеника, патриарха Евтимий, струи чудна мека светлина. Тая светлина не е от слънцето, защото то било помръкнало през оня черен ден, нищо от заревото на пожарищата, закрито в тоя миг от гъстите вълма дим. Тя иде отгоре, от небето, на което сега светият отец поверяваше чедата си. Настъпвала нощ, дълга робска нощ за българския народ. Но в тая тъмна нощ останала да свети една надежда, една вяра.

„вяра крепка, що топъл
нас през вековете,
и през всякий мрак, мъгли
не спря да ни свети“¹

(Ив. Вазов)

Къде го откараха? Къде скриха бащата от очите на децата? Незнайно остана мястото на заточението на последния български патриарх Евтимий. Не е ли това явен знак на благия Божи промисъл към българския народ? Той не узнал мястото на неговото заточение, не видял неговата смърт! За него патриарх Евтимий останал всякога жив, безсмъртен! И те, чедата му, векове наред очаквали и се надявали той да се завърне.

Пет предания, пет манастири си оспорват слава да са приютили великия заточеник: Зограф, Бачково, Серес, Пирдоп и незнайна търновска св. Обител.

Евтимиевият дух витаел сякаш във всички манастири на българската земя и вдъхновявал родолюбиви иноци за борба с невежеството и за разпалване на оцелялите искрици от някогашното велико огнище на Евтимиевото книжовно наследство. Защото били настъпили дни на страшна и гибелна оскъдица — не от хляб, а от духовна пища, от животворните зари на родната българска книга. Освен съкровищата на среднобългарската литература,

разцъфтяли и умножени от трудовете на Килифарската и Търновската школи, само личното книжовно дело на великия последен български патриарх Евтимий възлизало на 20 дворяния. Майката-църква била спастрила и от още по-древната отеческа старина доволно българска книжнина. Но това голямо достойние оскъднявало с времето през тежките робски дни. И с каква любов, с какво търпение ревнителите на славянска книга — будни иноци и смирени иереи — усърдно събирали едва оцелялите ценни трошици от богатото древно наследство, трудили се деня и ноща при непоносими трудности, при глад и студ и под оскъдният зрак на вошеницата и мъждеещото кандилце, да преписват и умножават книжовната храна, която поглъщали с трепетен възторг хилядите алчущи души на тяхните поробени сънародници.

Манастирите станали свещените скути на майката-църква, в които, като в най-сигурни хранилища, тя съхранила и родния език, и славянската книга, и възбуждащите спомени за величавото минало на своята челяд. Те били обект за похищение от страна на гърци и другородци през цялото историческо съществуване на нашия народ. Но най-много през време на двойното петвековно иго, когато Фенер беше завоювал опасна власт, бяха сторени големи усилия за обезродяването и елинизацията на българското племе.

Най-яркият изразител на загрижеността на майката-църква за денационализацията и обезличаването на българина е хилендарецът отец Паисий, предвестникът на българското възраждане. „О, неразумне и юроде! Защо се срамиш да се наречеш българин? Или не са имали българи царства и патриарси?!“ — съди той ония, които се поддали на фанариотска отрова и забравили роден език и родно минало.

Най-сроден на Паисия по непримиримостта към гръцкото духовенство и по ревността си за родна просвета и родни владици е Неофит Бозвели. Ако първият хвърли от Хилендар искрата за народно свестяване, вторият, 70 години по-късно, запали в старославянската столица Търново огъня на всенародната борба за независима българска църква.

С усилията на всички народни синове, с цената на много жертви, църквата-майка, най-сетне, възвърна своята самостоятелност, която изгуби със заточението на патриарха Евтимия.

На 16 февруари 1872 година беше избран първият председател на вече самостоятелната Българска православна църква — Екзарх Антим I. Радостта на българската народна челяд е неизмеримо голяма. „Аз видях старци беловласи, които плачеха от радост; видях мъже, жени и деца, които възпяваха освобождението си от гръцко иго.“ Свидетел на това всенародно ликуване от Видин до Цариград бил сам Екзарх Антим.

Нова, още по-велика радост преживя вярващата българска челяд в деня на възстановяването на Българската патриаршия.

10 май 1953 година!

Вълнуват се високоизкласилите ниви на слънчева Тракия и хлебородна Добруджа, браздени от сладкия повей на затопления въздух.

¹ Пак там, стр. 54.

Вълнуват се душите, трепкат сърцата на вярващата българска челяд от полъха на векове жадуваната радост.

Величественият храм-паметник „Св. Александър Невски“ тоя ден прелива от богомолен народ. Като тежко наляни житни класове по хлебородните ни полета хиляди човешки глави в светия храм са се устремили напред към светия олтар, за да следят тържествената служба по интронизацията на новоизбрания — първи след Евтимия — Български Патриарх Кирил! Споменът за тоя светъл исторически ден и сега вълнува сърцата ни, и ще ни вълнува дондеже свет ест. Едва в тоя велик исторически ден вярващото българско сърце получи своето истинско и пълно удовлетворение.

В тая си радост ние не бяхме сами. Сърдечно и с пълно участие тя беше споделена от сестрите-православни църкви, които изпратиха свои делегации, или издалеч топло ни приветствуваха. Най-близо до сърцето ни, със своето дълбоко съчувствие и морално съдействие, си остана и сега, както през дните на робството и през неволята на борбите ни за духовна независимост, светата Руска православна църква. Затова ней дължим всегашна благодарност.

С възстановяването на Българската патриаршия порастна и междуцърковният престиж на родната ни св. Църква. В изтеклите седем години тя беше зачетена с посещението на четирима патриарси: Светейши Алексий, патриарх Московски и на цяла Русия (два пъти) Светейший Александър и наследителят го след блажената му кончина Светейший Теодосий, патриарси Антиохийски и на целия Изток, Светейший Юстиниан, Патриарх Румънски. На път за диоцеза си, спре за малко в страната ни и Светейший Христофор, Патриарх Александрийски и на цяла Африка. Бяха ни скъпи гости също — Блаженнейший Макарий, предстоятел на Полската православна църква, Блаженнейший Елевтерий, предстоятел на Чехословашката православна църква и висок представител на Грузинската православна църква в лицето на Преосвещения Батумо-Чкондидски епископ Гавриил. Това става за пръв път в историята на Българската православна църква. От своя страна и Светейшият Български Патриарх Кирил, по сърдечната братска покана на Светейшия патриарх Алексий и на Светейшия патриарх Юстиниан, досега посети на три пъти св. Руска православна църква и направи две посещения на Румънската православна църква. При едно от гостуванията си в Москва Негово Светейшество посети Грузинската православна църква, а напоследък беше гост и на патриарх-католикоса на всички арменци Вазген I.

Това високо зачитане на светата ни Църква произтича, колкото от престижа на великото ѝ минало и на възстановеното ѝ патриаршеско достойнство, толкова и — с радост отбелязваме това — от личните качества и достойнства на Светейшия Патриарх Кирила. Неговото име, култура и престиж са високо ценени в целия православно-църковен свят; че и вън от него.

Това изпълга сърцата ни с оправдана гордост и с надежди за най-светли сетнини на светата, ни Църква и на вярващата българска челяд.

И тъй, проследявайки историческия път на българския народ, две неща се налагат на внимание-

то на безпристрастния изследовател: Българската православна църква, в своето единадесетвековно съществуване, се е извявала неизменно като църква-майка, а духовната ѝ челяд е била всякога синовно привързана към своята майка. „Погледнете многовековната история на нашия народ, приканя авторитетно Светейший Патриарх Кирил, и вие ще се убедите, че вярващите люде са се радвали на успехите на Църквата и всяка нейна неволя са изживявали, като своя неволя. Защото чедата не се делили от любвеобилната майка. Но в същото време... родната ни Църква се е радвала на всеки напредък и възход, на всяко благополучие и радост на своите чедата, и неутешимо е тъгувала с техните скърби, несрети, беда и зла орис. Затова Църквата ни не се е делила от народа и при всякакви обстоятелства се е трудила да му помага и да облекчава неговата съдба. Затова и днес тя не се дели от народа и полага старание да му помага при неговите усилия да преустрои живота си на по-високи начала, при неговите стремежи да постигне благополучие в мир и свобода“ (Патр. Кирил, „Път Господен“, том I, 1957 г., стр. 127, 128).

В светлината на тая историческа правда трябва и ние да оценим моралното съдействие, което светата ни Църква получи от народното правителство за пълното си каноническо устрояване, за възстановяване на нейното патриаршеско достойнство.

— Без Българската църква днес не би съществувал български народ! (Георги Димитров, Съчин. т. XI, стр. 186—190). Това е най-високото признание на историческите заслуги на Църквата-майка към българската челяд, което е изказвано досега от един син на тоя народ.

— Българската православна църква е традиционното изповедание на българския народ, свързана е с неговата история и като такава, по форма, съдържание и дух, тя може да бъде наречена демократична църква (чл. 3 от Закона за изповеданията), което ще рече: тя е най-пригодна да сътрудничи за прогреса и напредъка на родината. Това е официалната оценка за приноса, който Българската църква би могла да има в изграждането на нашето по-добро настояще и на бъдните по-щастливи съдбини на народа ни.

Та Българската църква, от своето явяване на свят и до сега не е имала и няма друго по-свето задължение от това: да желае доброто на своя народ и му помага сякаш в усилията да си изгради едно по-достойно съществуване. Сега, с възстановяване на историческото ѝ патриаршеско достойнство, тоя принос на родната Църква става още по-необходим и очевиден. Тя с радост гледа какви:

Велики млади сили,
Що тайно пет столетия
Нарастваха у нази (Ив. Вазов)

са отприщени в народната душа и бързат да наваксат това, що е проспано в дългата робска нош.

В това мрачно за народа ни време тя имаше една неотвратима мисия: да пази вярата и народността му, да го храни духовно, да развива неговата съпротивителна мощ, да го подготвя и насърчава в борбата за своето духовно и политическо освобождение. В бунтовните дни храмовете бяха последно убежище, последна крепост на борците за свобода-

та. Върху стените на църквите в Батак и в Перушица с кръвта на много герои, на жени и деца, е написана великата епопея на всенародната борба за свободата.

Днес, вече свободна, Църквата-майка живее с ясно то съзнание, че е призвана да пази душата на своя народ от тъмнина и да я укрепва в трите основни добродетели: вяра, надежда и любов (Проф. Ив. Снегаров, сп. „Вяра и живот“, год. XII, стр. 268), защото опитно знае, „че и моралните сили определят съдбата на човека и движат историята на човечеството“ (Патр. Кирил, пос. съч. стр. 314). Затова тя, Църквата-майка, иска и убедено сътрудничи за постигането на по-добра съдба за своя народ.

Ваше Светейшество,

С приемането на патриаршеското достойнство Вие приехте и заветите на нашето священо минало. А това минало е безсмъртна летопис на родната православна църква, на светата Българска Патриаршия, летопис на високо родолюбие, на светлина, на нежна майчинска грижливост към българската народна челяд. Всеблагият Господ е отредил Вие, ведно с всеосвещения клир на светата Църква, да продължите тая летопис. Вие, Ваше Светейшество, притежавате всички качества на ума и сърцето да изпълните това небесно поръчение. Във Вашите патриаршески слова и църковно-исторически изследвания до сега Вие изнесохте на светлина много сияйни образи и дела на това велико минало. От него, очевидно, Вие се вдъхновявате във Вашето високо и многоотговорно служение на Патриарх на Българската църква. То е стимулът и в служението на всички български иерарси, на всички свещенослужители в родната ни Църква.

Достоен приемник на свети Евтимия, последният български патриарх, Вие носите в сърцето си много от неговия дух, от неговата жертвена обич към народа, от неговата любов към книжовното дело. Той ни е завещал, като свето наследство, 20 преводни и оригинални книжовни свои трудове. Вие, с достойни за всяка адмирация усърдие и любов се трудите на книжовното поприще и, ето, Вашето даровито перо, в малко години, поднесе на Църквата-майка и на духовната ѝ челяд, като най-приятен

дар, 19 крупни църковно-исторически изследвания, омилетични и други ценни книжовни творби. Те намериха достойна оценка в нашата културна общественост и в чужбина.

Всичко това ни изпълва с радост, а едновременно с живо упование, че Вие, благодатно укрепявани от Господа, вдъхновявани от великото ни минало, окриляни от любовта на целия архиерейски сонм, на свещенството и вярващия народ, която е отклик на Вашата към тях неуморна обич, ще вложите още много ценни приноси в съкровищницата на Църквата ни и в общонародната култура; ще изпълните много големи страници в най-новата летопис на светата Църква със светли деяния на родолюбие, на църковно творчество, на спасително възмъжаване във вяра и добродетел на духовната ни челяд, на щастливо сътрудничество между държава и Църква, в изграждането на един по-справедлив ред в света, на един по-добър, мирен, за всички радостен живот в хубавата ни Татковина.

Но ние знаем, че за всеки добър постиг на човека е потребно и съдействието на всичко възпълващата Божия благодат. Затова и ние днес, при тържественото ознаменуване седемгодишнината на патриаршеската Ви интронизация, по призова на майката-Църква, сме се събрали в светия храм усърдно да молим Всеподателя Бога да не секват никога Неговата милост и любов към Ваше Светейшество, вседостойният Предстоятел на родната ни Църква, да Ви споспешествува във всяка Ваша блага мисъл и начинание за процъфтяването на църковния и народен живот, за възходването на скъпата на всяко родолюбиво българско сърце Св. Патриаршия в древната ѝ слава.

С такива топли чувства на всепреданна обич и дълбоко уважение Св. Свинод на Българската църква, чрез мое смирение, радостно Ви приветствува със свещената седемгодишнина на Вашето патриаршеско светителствование и от глубини сердца молитвено благопожелава на Ваше Светейшество крепко здраве, душевна бодрост и много сили, за да продължите неослабно да се трудите за по-нататъшния всестраничен напредък и светъл възход на майката-Църква и скъпата ни родина в долготу дний.

„Господи! Чуй молитвата ми, послушай молбата ми по Твоята милост“ (Пс. 142), Амин!

125 години от Велчовата завера

През първата половина на миналото столетие нашите южни съседи — гърците, с участието на повече от 2000 души българи и с помощта на голямо число сърби, власи и албанци, вдигнали въстание за освобождение от турското робство. Това въстаническо движение от 1821 до 1829 г. е известно в историята под името „Завера“ (от персийската дума „заверос“ — „бунт за вяра“), „Филики етерия“ или „Етерия тон филикон“, а турците го нарекли „Мора кавгасъ“. Задачата на гръцките завераджини била такава: всички покорени от турците-османци християнски народи на Балканския полуостров, свързани помежду си с единството на Св. Православна вяра, вдигат бунт в името и за свободата на същата, а покрай нея и за най-главното — политическата свобода, с твърдата увереност, че велика християнска Русия ще им се притече на помощ. „На религиозна почва се оформил убеждението и вярата в освободителната мисия на Русия спрямо целия православен свят“.¹ Център на Гръцката завера била Северна Гърция — Морея, Цело-

понес, особено Св. Гора с множеството си манастири и с участието на игумени, монаси, послушници. По изчисленията на гръцките историци, в това осемгодишно въстание загинали Цариградският патриарх Григорий V, Патраският митрополит Герман — войвода на голям отряд гръцки заверджии, и други около 80 души владци, много игумени, монаси, свещеници и миряни. Благодарение на Одринския мирен договор от 2. IX. 1829 г., гърците получили свободата си, заедно със сърби и власи. Само българите останали да пъшкат под робския ярем. Но това страдание създадо у тях нова любов към бунта и свободата. Искрите от Гръцката завера не угаснали в поробена България. Тези две думи „За вера“ през 1833—1835 г. запалили в Търновския санджак дъшите на родолюбивите и смели българи: Велчо Атанасов Джамджията-Болтаджията (1778—1835), религиозен, буден и просветен търновец, бивш емигрант във Влашко, Маджарско и Немско, отворил манифактурен магазин, книжарница и първо българско училище за малките бъл-

гарчета в родния си град през 1822 г., човек с широки търговски връзки с Брашов, Виена, Липска (Лайпциг), Киев, Одеса и Москва; капитан Георги Стойков Мамарчев-Буякли (1786—1835) от Котел, българин-офицер на руска служба, участник в руско-турските войни през 1806—1812 и 1828—1829 г., награден за храброст с бойното отличие „Георгиевски кръст“, орден „Св. Анна“ и скъпоценна сабя; иеромонах х. Сергей Шопа, родом от с. Руховци, Еленско, потомък на преселил се бунтовен род от Западна България, игумен на Плаковския манастир „Св. пр. Илия“; схимонах Зотик, родом от с. Ахлаторлий, Одринска Тракия, възобновител и игумен на Преображенския манастир; Хаджи Йордан х. Иванов Братата (Сакели Йордан) от Елена, благодорен и високопочитан българин из Еленския край; майстор Димитър (Митю) Радев от София, облечен от Турското правителство с доверието за главен архитект-първомайстор на турските крепости в Балканския полуостров; даскал Антон Никопит от Македония, учител в гръцкото училище-Търново; Иванак Йонков Кюркчията от Враца, кожухар в Търново, глава на търновския кюркчийски еснаф; Георги Станчев от Трявна; Колю Гайтанджията от Търново и много други.

Особени заслуги в подготовката на Българската завера, взела името на организатора Велчо Джамджията, имали схимонах Зотик и неговите просветени ученици монасите Герасим и Варнава, които, като участници в Гръцката завера, тайно и неуморно години наред проповядвали из Търновско, че трябва, подобно на гърците, да въстанем за свободата на вяра и на род. Капитан Мамарчев, поставен не така случайно от генерал граф П. Д. Киселев за градоначалник на Силистра, който град оставал в руски ръце, докато победената Турция изплати на победителката Русия предвидената в мирния договор военна контрибуция, настръчвал сънародниците си за борба, уверявал ги в руската помощ, ако въстанат, и се готвел за военен инструктор на бъдещето българско въстание. Затова и мнозина го смятат за възобновител на Заверата. Велчо Джамджията се оказал отличен организатор. Още през пролетта на 1833 г. той основал ефория — народно-освободителни дружини в Търново, Елена, Горна Оряховица, Лясковец, Дряново, Трявна, Габрово и в много села и манастири, чито игумени най-добре го разбирали и подкрепяли. Светогорските манастири били средище на Гръцката завера, а Търновските манастири, където се пазел живо спомена за нашето славно минало, станали средище на Българската завера: иеромонах х. Сергей Шопа предоставил своя Плаковски манастир за тайни събрания и заседания на главните заговорници; схимонах Зотик със своите 31 души монаси последователно подслонявал и хранил в Преображенския манастир 2000 души тайни завераджии — калфи и чираци, които майстор Митю Софялията събирал и една част изпратил за поправка на разрушената Варненска крепост през войната в 1828—1829 г.; престарялият къпиновски игумен архимандрит х. Нефталим дал благословение на иеромонаха Теодосия, негов заместник, с останалите 9 души къпиновски братя-монаси и послушници да съдействуват с всичко за успеха на Заверата; архимандрит Максим Райкович приемал в своя Петропавловски манастир със същата цел завераджии от Лясковец, начело с Хаджи Илия х. Цонев-Бурата, — впоследствие първият починал като емигрант във Влашко, а вторият — като заточеник в един от Цариградските острови; иеромонах Серафим, игумен на стария Търновски манастир „Св. Троица“, предоставил манастиря си за заседания на Горно-Оряховските завераджии, под ръководството на Христо Иванов Чартазанов и Върбан Рачев (по-късно поп Васил); архимандрит х. Теодосий Стайков посрещал и криел в своя Килифарски манастир завераджии от близките села; игуменката на Арбанашкия девически манастир „Св. Никола“ монахиня Теодора Христова, първата българска учителка в Търново, със сестрите-монахини, по поръчение на завераджията схимонах Зотик, възобновител и на техния манастир, денонощно плетели чорапи, шнели торби, калпаци и приготвяли сухари за въстаниците. И в другите търновски манастири кипяла такава подготовка.³ Широка дейност развили, заедно със завераджии в съответните ефории, и следните духовници: поп Иван Шаранков в Търново, поп Сава в Елена, поп Христо Стайков в Плаково, поп Дионисий Марков в Кованлъка и др. Нарочно е започнал тогава строежа и на много църкви в Търновския санджак. В края на 1834 г. се строели църквите „Св. Ни-

кола“ в Дряново, „Св. Петка“ в Лесичарка, Габровско; била поправена изоснови старата църква „Св. Марина“ в Дебелец, Търновско; в началото на 1835 г. една част от работниците на майстор Митю Софялията започнали да строят централната църква в Преображенския манастир; била поправена с много работници църквата в Къпиновския манастир и се започнал строежът на църквите „Св. Иоан Предтеча“ в Церова курия и „Успение Пресвятия Богородици“ в Кованлъка (Пчелище) — близки села на Плаковския и Къпиновския манастири; в същата година били построени църквите „Св. Ирина“ в Самоводене и „Св. Ирина“ в Хотница — близки на Преображенския манастир села, в които е учителствувал, а след това свещенодействувал будният самоводчанин-завераджия о. Цвятко Кръстев; през тази година се строели църкви и в близките села Долна Оряховица — църквата „Успение Пресв. Богородици“ и в Мусина — църквата „Св. Петка“. По същото време усилено се трупаха материали и събирали работници за строежа на църквите „Св. Никола“ в Търново, „Успение Пресв. Богородици“ в Килифарево, „Успение Пресв. Богородици“ в Михалци, „Св. Теодор Стратилат“ в Полски сеновец, „Успение Пресв. Богородици“ в Елена и други.

В продължение на две години около 10,000 българи били посветени в Заверата и се подготвили за въоръжено въстание на Светли петък — 12 април ст. ст., 1835 г. След последното заседание на главните дейци-завераджии в Плаковския манастир през нощта на 3 срещу 4 април ст. ст., спотайващият се до тогава народен изменник и враг еленчанинът х. Дачо Кисюв с иудино окаянство отишъл в Търново и издал съзаклятниците. Още същата нощ търновският войвода (аянин) Хаким паша изпратил в манастира повече от 200 души въоръжени сеймени, черкези и конници. В бой с първите появили се около манастира турци бил ранен войводата-пазач Куман Плаковчето, настигнал към махала Хавраловци и убит. Неговите четници, заедно с четата на другия войвода манастирски пазач Иван Аврамски от с. Войнежа, влезли в сражение с гонещата ги турска потеря недалече от манастира при махала Дойнов мост, подпомогнати от селяни от близките села, кой с дърво, кой с копрала, както по предание разказват старците из този край. Станало страшно клане, жестока сеч на непокорната рая! Много българи оставили тук костите си. Една летописна бележка на войнежчанина Христо Аврамски, племенник на войводата Иван Аврамски, гласи: „Заколене триста... Туриха кокал(те) от Войнежа. Завере 7343“ (наша година 1835)⁴. Изненадани от внезапната обсада на манастира игуменът о. Сергей, кап. Мамарчев, според някои и Колю Гайтанджията, не направили опит за бягство, а се постарали по-напред да унищожат пазените в манастира списъци на завераджии от целия санджак. Преданието говори, че игуменът ги скъсал и излял, само и само да не попаднат във вражески ръце. Така този прекрасен, възторжен наш „Тарас Булба“ спасил от смърт хиляди българи. Турците заловили живи тези ръководители на Плаковското съзаклатие и заедно с монаси и послушници от двата манастира — близки Плаковски и Къпиновски, с железни вериги на шните, ръцете и нозете ги откарали призами в Търново. В тая кървава нощ Плаковският манастир бил подпаден и опожарен. В Търново, Елена и Преображенския манастир били заловени другите главни дейци на Заверата. В търновския конак заловените завераджии били подложени на страшни мъчения, описани от Г. С. Раковски в „Горски пътник“: пребили ги от бой, изваждали им зъбите с клещи един по един, избобждали им очите, забивали им борина под ноктите, горили ги живи, но те предпочели турданията и смъртта, вместо да издадат някого!⁵ Извънреден мизлиш (съд) осъдил на смърт чрез обесване: Велчо Джамджията, Митю Софялията, Колю Гайтанджията, Йордан Братата, Иванак Кюркчията и Георги Станчев, а капитан Мамарчев, даскал Антон Никопит и о. Сергей — на заточение: първите двама в Мала Азия, третият — в Мъглижкия манастир, където затворен в тъмния и влажен манастирски зандан, пазен от заптие, наскоро се поминал от раните си. Една летописна бележка за това печално събитие гласи: „... О вере святых... обесених и убиених в град Търново: Велчо, Митю Софялия, х. Йордан от Елена, Колю Гайтанджия... пострадаша за веру святую христианскую и отечество Болгарском...“⁶ Така тия смели и безсмъртни българи приели своето мъченичество, като последно търже-

ство, останало им от тоя живот в борбата за свобода на вяра и на род-български.⁷

Такъв трагичен край, поради предателство, имала Велчовата завера. Но тя все пак изиграла своята роля: шумът от разгръщането на робските окопи бил толкова силен, че Хаким паша в Търново, па и султан Махмуд II (1807—1839) в Цариград, изтърпнали от несломимия борчески и свободолюбив дух на дедите ни. Пашата подарил големи земи на войводата Кара Хасан в Еленския балкан между с. Войнежа, с. Средни колиби и Плаковския манастир, и веднага го изпратили с войска да се засели там, за да избива, ако се появят отново бунтовници-завераджии и да всява страх всред населението.⁸ Русия чрез своите посланици в другите държави още по-настойчиво заговорила за облекчаване тежкото робско положение на българите. Велчовата завера допринесла твърде много за издаването на Гюлханския хатшериф в 1839 г. — под натиска на европейските сили султан Абдул Меджид (1839—1861) се принудил с този исторически документ да изравни по граждански права християните с мюсюлманите в Отоманската държава.

Вечна слава и почит на храбрите българи, които „За верата Христова и милата Майка България“ презрели младост, съпруги, челяд, дом, имот и се пренесли жертва за свободата ни!

Вечна слава и почит на цялата плеада благословени расоносци и миряни, които, верни на Бога и Родината, изпили до дъно горчивата чаша на робското унижение, и умирайки, мъльвали: „Дядо Иван Московецът вече се е надвесил от север и скоро ще се отървем от вас, не-верни поганци!“

Вечна слава и почит на обесените, избитите и изкланите знайни и незнайни мъченици от Велчовата завера, записали с подвига на себежертвата и кръвта си тази героична летопис и славна епопея в нашата история!

22. IV. 1960 г.

Плаковски манастир

Архимандрит НЕСТОР

¹ БАН, История на България, т. I, София, 1954, стр. 277.

² П. С. Кършовски, Из миналото на град Елена, Елена, 1928—1932, кн. I, стр. 48.

³ Англичанинът-славист Сиприан Роберт, посетил България 20 години след Велчовата завера, и събрал ценни

сведения за същото съзаклятие, пише в книгата си „Слав де Тюрки“ (Славяните в Турция, Париж, 1852, стр. 304, следното за ролята на Търновските манастири през 1834—1835 години: „Това тайно дружество (Заверата) държеше своите заседания в манастирите и горите около Търново. Съзаклятниците от разни страни се събираха там, Денем те се криеха по колибите на селяните, гдето млади момичета ги черпеха със сливова ракия, пиеха на здравица за бъдещето на народа, пееха патриотични песни и играеха български хора. Като се свечереше, те слизаха и се събираха в гробищата на манастирите, молеха се, приемаха нови съзаклятници, които, като поставяха ръцете си върху гробовете на прадедите си, даваха вярна клетва да умрат за свободата на Отечеството... Български нощи, нощи забравени, които историята сега не отбелязва, но един ден ще бъдат славни за българския народ“.

⁴ Тази ценна летописна бележка, която за първи път се публикува, намерихме на 21 април, 1960 г. върху един стар апостол в църквата „Св. пр. Илия“, с. Войнежа, Търновски окръг. Апостолът се съхранява вече в Митрополитската библиотека — Търново.

⁵ Г. С. Раковски, Горски пътник, София, 1958, стр. 225—227.

⁶ Летописна бележка върху стар триод в Присовския манастир „Св. Архангел Михаил“, оставена от иеромонах Гавриил Вилец, таксидиот от 1817 до 1836 г. в Търновско. Публикувана е от Никола Станев в „История на Велико-Търновската предбалканска котловина“, Търново, 1942, стр. 60.

⁷ Подробности по зараждане идеята за Завера в Търновско, разширение на същата, главни дейци, събрания, заседания, предателство, сражение около Плаковския манастир и съд могат да се намерят в рецензията ми върху книгата на писателя Георги Карастоянов — „Сребърната сабля“, историческа повест за Велчовата завера (Държавно военно издателство, София, 1959) — „Истината за Велчовата завера в едно художествено произведение“, поместена в органа на Славянския комитет в България — сп. „Славяни“, София, 1959, кн. 9, стр. 38—40; също и в статията ми „Плаковският манастир — средище на Велчовата завера“, сп. „Славяни“, София, 1960, бр. 4, стр. 22—25.

⁸ И днес близо до с. Войнежа съществува махала Кара-Хасани, където е живял този турски войвода, известен със своите золуми.

Нова светла надежда на човечеството

На 16 май в Париж ще се открие съвещанието на високо равнище, за да бъдат разгледани намерените спорни световни проблеми. По време на съвещанието духовният взор на цялото миролюбиво човечество ще бъде насочен към Париж, където ръководителите на великите държави — Съветския съюз, Съединените американски щати, Великобритания и Франция — ще трябва да вложат благодарни усилия, за да изпълнят високохуманната си мисия, от успеха на която зависи бъдната съдба на човечеството. Хората с добра воля, които искат да има мир на земята, с вълнение очакват тази историческа среща между изтъкнатите държавници на нашето съвремие Хрущов, Айзенхауер, Макмилан и де Гол, защото тя наистина е съдбовна среща, на която ще се решават жизнени проблеми, засягащи всички хора по света.

Но, за да се постигнат желаните успехи, необходимо е представителите на четирите велики държави, които носят отговорност за развитието на международните отношения, още при откриването на съвещанието да създадат атмосфера на разбирателство и взаимно доверие и на дело да докажат,

че те се явяват с конкретно реалистично становище по неразрешените международни въпроси.

Днес всички трябва да бъдат проникнати от съвещанието, че спорните международни въпроси могат да бъдат разрешени чрез мирни преговори. За голяма радост на миролюбивите хора в последно време са на лице исторически факти, които потвърждават, че някои ръководители на държави и правителства възприемат този принцип в международните отношения. Посещението на Н. С. Хрущов в САЩ, Югоизточна Азия и Франция, предстоящите посещения в Съветския съюз на Айзенхауер, де Гол и Мендерес убедително говорят за това, че отговорни държавни дейци вече са възприели принципа на мирното уреждане на световните проблеми.

Безспорно, въпросите за отслабване на международното напрежение, ликвидиране на „студената война“, прекратяване на надпреварата във въоръжаването, забраната на опитите с ядрени оръжия, всеобщото и пълно разоръжаване, сключването на мирен договор с Германия, уреждане въпроса за Западен Берлин и по-нататъшното благоприятно развитие на отношенията между Изтока и Запада,

са въпроси тежки и комплицирани. Но народите от цял свят очакват, че участниците в парижкото съвещание, на които историята е поверила такъв висок мандат — да уреждат съдбините на човечеството, ще проявят подобаващо благоразумие и държавническа мъдрост, за да се постигне още по-голямо намаление на международното напрежение и да се създаде основа за разрешаване или за етапно подхождане към разрешаване и на най-сложните международни проблеми.

В срещите при официалните посещения представителите на великите държави се споразумяха, че всеобщото и пълно разоръжаване е най-актуалната проблема на нашата съвременност и че всички неуредени международни въпроси трябва да се разрешат не чрез употреба на сила, а с мирни средства, чрез преговори.

Недавна президентът Айзенхауер на специална пресконференция съобщи, че според него в резултат от парижката среща ще бъдат намерени пътища, по които Изтокът и Западът ще започнат да се доближават. Като такива въпроси, по които може да се постигне уеднаквяване на гледищата, той посочи проблема за разоръжаването и проблема за развитието на връзките между Изтока и Запада. Също така той изказа надежда, че е възможно и по берлинския въпрос да бъде постигнат някакъв напредък.

А само преди няколко дни в речта си пред Конгреса на САЩ президентът на Франция де Гол подчерта, че неговата страна признава голямата необходимост от намаляване на напрежението в международните отношения. Той се изказа за унищожението на всички видове ядрено оръжие.

Тези изказвания на изтъкнатите държавници радват миролюбивите народи. Но те трябва да бъдат подкрепени и с добра воля за постигане на разбирателство между Изтока и Запада на съвещанието по всички спорни международни въпроси. В това отношение Съветския съюз даде пример за подход към разбирателство между великите държави, като чрез Н. С. Хрущов представи пред XIV сесия на Общото събрание на ООН конкретен и подробен план за всеобщо и пълно разоръжаване, което е най-сигурната база за осъществяване на мечтания от народите вечен мир.

На парижкото съвещание трябва да възтържествуват здравият разум и добрата воля, за да се пресекат веднаж завинаги опитите за продължаване на „студената война“, да се установи искрено доверие между народите и да се утвърдят благоприятни икономически и културни връзки между Изтока и Запада.

Световната миролюбива общественост очаква, че на съвещанието на най-високо равнище ще бъде проявена държавническа мъдрост и с искрено човеколюбиво настроение ще се водят разговори по най-актуалните въпроси на нашата съвременност, от правилното разрешение на които зависи защитата на мирния труд на народите и съхраняването на вековните достижения на човечеството в областта на икономиката, науката и културата. Народите се надяват, че парижкото съвещание ще възприеме идеята за мирно разбирателство като необходимост, продиктувана от здравия разум и като средство да се предпази човечеството от една всеунищожителна ракетно-ядрена война.

Предстоящото съвещание на високо равнище се явява нова светла надежда на човечеството за туряне край на „студената война“, за мирно уреждане на спорните световни проблеми и за утвърждаване на вечен благодатен мир в света.

Но, за съжаление, някои западни обществени дейци, на които не им дойде по вкуса факта, че на личните срещи между ръководителите на великите държави се установи дух на дружелюбие и желание за мирно разбирателство, сега, в навечерието на съвещанието, се опитват да спуснат мрачни облаци над Кемп Дейвид и Рамбуей и по този начин да помрачат светлата надежда на човечеството за разбирателство между народите и за мир на земята.

Заедно с цялото миролюбиво човечество и нашият народ храни надеждата, че на парижкото съвещание ще бъдат постигнати добри резултати като първи етап на разглеждане на световните проблеми.

Вярващите в нашата страна и целият български народ приветствуват съвещанието, защото се надяват, че на него ще бъдат защитени жизнените интереси на цялото миролюбиво човечество.

Ние приветствуваме помазаниците на историята, които след няколко дни в Париж ще решават съдбата на народите.

Ние ги приветствуваме и им пожелаваме всички да се явят в залата на съвещанието в Париж „с чисто сърце и добри намерения“, както това обеща да стори Н. С. Хрущов.

Това неминуемо трябва да стане, за да се осъществи светлата надежда на човечеството за утвърждаване на вечен мир, за установяване на дружелюбни отношения между народите и за обезпечаване на щастлив живот за всички хора по света.

Протоиерей Н. Д. Ковачев

В навечерието на славното Априлско въстание

Априлското въстание бележи върха на нашето предосвободително революционно движение, решителен напън за извоюване чрез кръв и жертвоготовност, чрез всенародно въстание, от векове лелеяната мечта — пълно народно освобождение от тежката петвековна турска робия. Априлското въстание е истинското преддверие и предтеча на нашето освобождение. То е генералната репетиция на решителните боеве, стигнали изключителната си форма на Шипка. Априлското въстание е вторият етап от голямата народна освободителна драма, чийто режисьор е отец Паисий Хилендарски. Първото дей-

ствие беше църковната ни свобода, църковната ни независимост. Първото действие събра в една мишца всички народни сили, събра ги в един молитвен зов, под един свят балдахин и благослов Божий, под благословения купол на българската, родна, свята Църква.

А когато започна второто действие, изпитаните кадри от първото трябваше да продължат започнатото дело. А в тези изпитани кадри имаше множество църковници. Монаси и свещеници, църковни псалтове и епитропи бяха в гръбнака, върху който трябваше да се сложи организацията на всенародното въстание и всенародно Първо

Велико Народно Събрание на Оборище. За това и Дяконът Игнатий Левски, бе поставил заедно с Каравелова и Раковски, в Устава на Централния Бълг. Революционен Комитет, а отук и на местните такива — условието: основателните членове на тия комитети да бъдат свещеници. И в Централния комитет да има също свещеник. Това бе логичното заключение от дълъг опит. И в тоя опит много църковници показаха, че са направени от най-здрава стомана, че са челици в борбата за вяра и род, че са изпитани верни чедра на народа ни.

Затова и с пълно право Захари Стоянов, именитият автор на „Записки по българските въстания“, когато пише за Априлското въстание, не само отделя твърде много място за дейността на свещениците и монасите в това въстание, но и заслужено ги рисува като истински герои. Ето някои характерни места за тези църковни и народни дейци.

„От Панагюрище ни казаха, че свърталището на апостолите в с. Баня е къщата на някого си поп Грую, която водачът ми казваше, че знае в коя махала се намира. Нека читателите забележат това име поп Грую, който ще бъде предмет на разказа ми от тук нататък няколко пъти.“

Ето тъй започва З. Стоянов, сам участник в Априлското въстание, първото си посещение в дома на безсмъртния поп Грую Бански. Описанието е твърде живо и интересно. Нека продължим:

„Похлопахме на една голяма къща, за която водачът беше полуверен, че тя е попската къща и в която свещеще още свещ. Наместо да ни се отвори вратата, отвори се едно малко прозорче над главите ни, отдето се подаде половин глава, която ни попита кои сме и кого търсим. Ние не отговорихме утвърдително, което даде повод на стопанина за съмнение.“

— Угасете свещта и ми подайте шишенето — каза главата на своите домашни, след като полузатвори прозорчето.“

След малко дошел капуджия да отвори тежките врати. За голямо очудване на З. Стоянов това било щерката на поп Груя, също като баща си пламенна патриотка. От нея той разбрал, че Бенковски и поп Грую били на обиколка из близките революционни комитети. Влезли в дома на дядо попа и баба попадия с гордост казала за дъщеря си — баща ѝ ще я прави байрактарка!

На тая заслужена похвала дъщерята пламенно отговорила:

— Аз ще хвана Ахмед ага.

Изморен от дългия и изморителен път, З. Стоянов заспа в дома на о. Грую. По едно време той усетил как баба попадия го завива с нова и топла черга, тя се отнесла към него като към свое чедо, знаейки, че и той е с комитите. В това време баба попадия сама си говорила:

„Потен е, да не настине.“

Рано на разсъмяване пристигнал Бенковски заедно с поп Груя. На другия ден Бенковски, поп Грую и З. Стоянов заминали за Панагюрище. Там между другото те срещнали и „игумена на Калугеровския манастир, отец Кирил, съзаклятник в комитета, който ми обади, че в околните на манастира села Славовица, Сърт харман и други трябвало да отиде някой апостол.“ З. Стоянов придружил о. Кирила до манастирския метох в Панагюрище, оказало се, че о. Кирил е пълен и жертвоготовен комита.

„Като влязохме вътре в метоха, по едно време о. Кирил се изгуби. След малко той се подаде из стаята с препасана сабя през кръста, с два пицова отстраня, с левка на калимявката, със спуснати кося по раменете, мешинено тулумче за вода, провесено отзаде му, с кръст в ръката — с една реч цял бунтовник. Подире му вървеше целият персонал от метоха. С това той искаше да ми покаже, че е по сърце и душа бунтовник, приготвил си е всичко за Балкана.“

Няколко часа по-късно о. Кирил и З. Стоянов отишли в Калугеровския манастир, близо до с. Калугерово, Парзджинско. Там между многото поклонници те намерили един учител. С него о. Кирил заговорил пламенно за готвещото се всенародно въстание. Учителят изказал с много интересни думи искрения си възторг от о. Кирила:

— Време е, отче, ти да станеш българският поп Жарко, да поведеш стадото си „яко пастир добрий.“ С тези думи учителят припомнил за легендарния свещеник Жарко, един от вдъхновените водачи на славното Херцеговинско въстание.

В подготовката на Априлското въстание вземал участие целият наш народ. Едни с оръжие, други с ушиване знамена, месене сухар и т. н.

Голямото знаме, което щеше да представлява панагюрският окръг, бе поръчано да се работи от учителката Райна поп Георгиева. Друго едно знаме имаше вече готово, направено от калугерките в Карлово.

Особено силна е картината, когато Бенковски и о. Грую, заедно с придружаващите ги, отиват към Оборище, гдето ще се състои Първото Народно събрание. Нека дадем пак думата на З. Стоянов:

„Късно вечерта на 14 априлий тръгна и Бенковски. С нас бе и Банският свещеник Грую. С нас бяха и 15—20 момци, конници. Те блещяха с оръжието си, но свещеник Грую надминаваше всички. Той влеще дълга сабя, останала от времето на султан Селима, която час по час вадеше да я върти над главата си... Два пицова с жълти тапанджи, на големина колкото турски часовник, подигаха от двете страни пастирското джубе. Кръстът му бе пристегнат с мешинен силахлък, на който имаше нанизани различни паласки, арнаутски перинчени кутин, съдържащи всякакви потребности за оръжието. Над силахлъка отгоре се подаваше червеният епитрахил. Между пицова и харбията гордо заемаше мястото си червеният требник, дървените кори на който бяха охлузени като лопати.“

По-нататък З. Стоянов отбелязва, че о. Грую бил с твърде силен и несломим дух, весел, жизнерадостен. Тялом и духом се бил предал на святото освободително дело, затова именно Бенковски го уважавал твърде много. О. Грую често съпровождал Бенковски при неговите обиколки. И З. Стоянов отбелязва:

„Аз предполагам, че епитрахилът на о. Груя беше едно от условията за големия успех на Бенковски при обиколките между народа“

Еднъж Бенковски казал на о. Груя:

„Когато се освободи България, тебе ще направим български екзарх, с титла „Поп Грую Бански I, екзарх Български“.

Нека завършим с върховния момент на подготовката на Априлското въстание, събранието на Оборище. Когато дошли там, о. Грую, знаейки, че между делегатите има много негови събратя, извадил епитрахила си, натъкмил жълтоглавите си пицови, извадил косата си навън, като я разпуснал по плещите си, изтеглил сабата, взел я в една ръка, а в другата, десницата. Кръста, смущкал коня си и бодро се отправил към Оборище, гдето чакали около стотина развълнувани сърца. Дружината запяла бунтовен марш и последвала поп Груя, който, „стъпи най-напред в Оборище, с кръст в ръката!“

„Блажени минути!“ — възкликвава З. Стоянов.

Преди да почнат заседанията, Волов, един от апостолите, предложил и събранието единодушно приело, да бъде отслужен молебен, „Та народът да призове Божиата благодат в своите предстоящи действия“. Започнал молебенът, Поп Грую, облечен с най-хубавите си одежди, заел централно място, а около него останалите осем свещеника. „Останалите свещеници следваха неговата команда. Той заемаше мястото ако не на български екзарх, поне на архиерей.“

Величествен е бил наистина тоя момент, молебенът на Оборище, когато един народ, прекарал тежко петвековно робство, се решава, с кръст и сабя, надавайки се на Бога и на своите сили, да извоюва най-сетне своята свобода!

Този неповторим момент З. Стоянов описва твърде живо:

„Щом се появиха емблемите на християнското величие пред лицето на депутатите, Бенковски и другите апостоли наведоха саблите надолу към земята и кълмнаха глави в знак на благоговение и страхопочитание към божествената служба. Представителите, всички гологлави, със запалени свещи в ръце посред бил ден, стояха неподвижни около свещениците. Гробна тишина настана. Само гръмливият глас на свещеник Груя ехтеше из букака.“

Ето тъй пламенно, молитвено, единодушно, с пълна вяра в Бога, в справедливостта, в своите сили, в пицовите, сабите и черешовите си топчета и в близката помощ на дядо Иван от Москва, нашият народ бил дълбоко и непоколебимо убеден че ще се освободи от тежкото петвековно робство.

Константин П. ТУЛЕШКОВ

ОТЗИВИ И БЕЛЕЖКИ

ИЗ СЛИВЕНСКА ЕПАРХИЯ

Тази година Негово Високопреосвященство Сливенският митрополит Никодим отслужи великденската служба в старинния черноморски град Созопол. Архиепископът пристигна в града на 16 април, сърдечно посрещнат от много вярващи, които му изпяха многолетствие и с голяма радост приеха неговото архиепископско благословение.

В 11 часа вечерта храмът и дворът при храма бяха изпълнени с богомолци. Точно в 12 часа на полунощ в двора на храма митрополит Никодим пръв изпя „Христос възкресе“, а подир него почти всички богомолци подеха тропара на Христовото възкресение, след което всички влязоха в храма, където продължи светлата възкресна литургия, накрая на която Негово Високопреосвященство произнесе архипастирско слово. Вярващите в

Созопол ще си спомнят дълго тази паметна архиепископска великденска служба.

Същият ден, 17 април, митрополит Никодим отпътува за град Поморие, изпратен най-сърдечно от много християни. На 18 април, втория ден на Великден, митрополит Никодим направи обновление на храма в град Поморие, който бе изографисан. В съслужение на шест свещеници, при препълнена с богомолци църква, службата мина при голяма тържественост. По време на св. Литургия Архиепископът произнесе архипастирско слово, изслушано с голямо внимание от много богомолци.

На 19 април Негово Високопреосвященство отпътува за престолния си град.

Отец Мавренски

ЧЕСТВУВАНЕ СТОГОДИШНИНАТА НА ХРАМА „СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ ЧУДОТВОРЕЦ“ — В ГР. РАЗГРАД

На 24 април, Томина неделя, се чествува скромно, но много мило и задружно, стогодишнината на най-големия и хубав храм в Доростолската и Червенска епархия — „Св. Николай Мирликийски Чудотворец“ в гр. Разград.

На 23 април, Събота вечерта, Н. В. Преосвященство Доростолският и Червенският Митрополит Михаил, в съслужение с всички дошли за юбилейното чествуване бивши и сегашни свещеници при храма, отслужи Велика вечерня и всенощно бдене и произнесе вдъхновено слово за значението на храма.

На другия ден бе отслужена тържествена архиепископска св. Литургия, на която архиепископът произнесе прекрасно слово за празника и за значението на храма-юбилар през миналото столетие.

Отслужи се панихида за всички починали свещенослужители и църковни дейатели и молебен за живите.

През време на службата Н. В. Преосвященство отличен с офикията „протоиерей“ председателя на храма свещ.

Янко Бъчваров и енорийския свещеник при същия свещ. Васил Д. Василев.

След отпуст на църква църковното настоятелство даде обяд на всички поканени за юбилейното чествуване гости.

На обедна Н. В. Преосвященство митрополит Михаил говори за голямата роля на църквата, като цитира в тоя смисъл и изказвания на именити наши държавни мъже.

Иконом Иван Захариев, архиепископски заместник, и Сава Д. Попов, църк. настоятел, направиха бегъл преглед на стогодишната история на храма и на най-заслужилите духовни и мирски лица.

Накрая прот. Янко Бъчваров каза заключително слово, като поднесе на Н. В. Преосвященство митрополит Михаил хубав албум. Поднесени бяха малки албумчета и снимка от храма в рамка и на всички гости.

Прот. Я. Бъчваров

ЦЪРКОВНА И ОБЩЕСТВЕНА ЛЕТОПИС

Негово Светейшество Българският Патриарх Кирил вседушевно благодари на всички, които са му отпразвили поздравления по случай 7-годишнината от избирането му за Български Патриарх и им молителствуват от Христа Бога здраве, мирни дни и благополучие в живота.

Голямо църковно тържество. На 10 май бе тържествено чествувана 7-годишнината от възстановяване на Българската патриаршия и избирането на Негово Светейшество Българския Патриарх Кирил. В следващия брой ще дадем описание на тържеството.

Нова книга. Излезе от печат книгата „По стъпките на Спасителя“ от проф. д-р Ив. С. Марковски, евангелски повествования в Светената земя в светлината на исторически свидетелства, археологически паметници и документи, с 20 изображения в текста, 132 стр., цена 8.40 лева. Намира се за продаж в Синаodalната книжарница на пл. „Ленин“ — София. Книгата е написана на достъпен език и се чете с увлечение.

Седмица на музеите и паметниците на културата. От 8 до 15 май у нас се провежда Седмица на музеите и паметниците на културата. По тоя случай на 8 май, в аулата на Духовната академия в София се състоя тържествено събрание, на което доцентът в Академията д-р Васил Ив. Пандурски, и. д. директор на Църковния историко-археологически музей в София, изнесе доклад за значението и опазването на паметниците, като направил и изложение за стенописите в Боянската църква по случай 700-годишнината от изписването ѝ (1259—1959). Докладът бе придружен със светлинни картини.

На събранието присъствуваха Техни Високопреосвященства Синаodalните архиепископи Ловчанският Филарет, Старозагорският Климент и Сливенският Никодим.

Открити исторически паметници в древния град Сирмиум. В областта Сремска Митровица, Югославия, при недавнишни разкопки са били открити ценни исторически паметници от миналото на древноримския град Сирмиум. Този град бил столица на Долна Мизия. В него често са отседали римските императори. При разкопките били намерени остатъци от дворци, бани, улици и улични настилки. Открити са и останки от древнохристиянски храмове.

Обявление. Църковното настоятелство при храма „Св. Петка“ гр. Пещера, известява, че длъжността певец-деководител е вакантна. Търси се лице, което да владее много добре източно и западно пеене и църковния ред. Заплата 500 лева и треби.

Кандидата да се яви в храма на пеене и опознаване.

От църковното настоятелство

Редактор: ЙОРДАН П. ИЛИЕВ